

2002ko iraila

SEI KULTUR ELKARTEA

**Idiazabalgo
Euskararen Kale
Erabileraren Neurketa**

*2002ko martxoan
egindako neurketa*

IDIAZABALGO EUSKARAREN KALE ERABILERAREN NEURKETA

1	Sarrera	3
1.1	Erabilera neurtzearen beharra.....	3
1.2	Euskal Herriko Neurketa	3
1.3	Erabilera datuen garrantzia herri mailako hizkuntza planifikazioan.....	4
2	NEURKETA nola egin dugun	5
2.1	Neurketa egunak eta orduak	5
2.2	Aztertutako zonaldeak eta neurketarako ibilbideak.....	5
2.3	Neurketarako metodologia	5
3	Neurketaren EMAITZAK	9
3.1	Emitza orokorrak	9
3.2	Adin taldekako emaitzak	9
3.3	Neurketa egunen araberako emaitzak.....	11
3.4	Generoaren araberako emaitzak.....	11
3.5	Haurren presentziaren eragina.....	12
4	Hizkuntza GAITASUNA eta BILAKAERA herrian.....	14
4.1	Idiazabalgo ezagutza (96)	14
4.2	Ezagutzaren bilakaera.....	15
4.3	Adin taldekako ezagutzaren bilakaera	16
5	Emaitzen AZTERKETA ETA ESANAHIA	18
5.1	Espero daitekeen erabilera: kontzeptuaren azalpena	18
5.2	Erabilera erreala eta espero daitekeen erabilera	19
5.3	Eskualdeko, probintziako eta Euskal Herriko datuekiko alderaketa	21
6	Datozen urteetarako BEGIRA Prospekzioa (2001-2011).....	23
7	ERANSKINAK.....	25
7.1	<i>Txillardegiren</i> eredu matematikoa eta erabilera isotropiakoa.....	25
7.2	Neurketa arauak eta oharrak.....	30
7.3	Fitxak	33
7.4	Emitza orokorrak	38

1 SARRERA

1.1 Erabilera neurtzearen beharra

Euskararen egoera ona den edo txarra den, hobera doan edo okerrera doan galdetzen digutenean, askotan ez dugu jakiten nola erantzun, eta sarri erantzuna bera oso modu subjektiboan ematen dugu. Zentzu honetan, gero eta garrantzitsuagoa zaigu euskararen egoera eta bilakaera modu objektiboan baloratzeko aukera ematen diguten datuak izatea, eta datu horien artean bada bat herriko **euskararen errealitatea adierazteko funtsezkoa dena: kalean erabiltzen den euskararen neurketa**, hain zuzen ere.

Badira beste hainbat datu (erroldako ezagutza datuak, ikastetxe eta euskaltegiako matrikulazio datuak...) herriko hizkuntza egoera ezagutzeko baliagarriak direnak. Hala ere, herrian euskararen normalizaziorako ahaleginen ondorioak eta denborarekin ematen diren aldaketak eguneroko erabileran islatzen dira; gure herriko esparru ezberdinetan, besteak beste, herriko kaleetan. **Kale erabileraren neurketak, hortaz, errealitate horren berri ematen digu modu zuzen eta objektibo batean.**

Kontuan izan behar dugu, hizkuntza egoerari buruz ematen diren datu gehienak, oro har, hiztunek inkestetan aitorturiko datuak direla (erroldakoak, inkesta bidezko ikerketak, etab.). Hau horrela da, besteak beste, erabilera modu errealean neurtzea ez delako erraza izaten. **SEI elkarteak egindako neurketak kalean behaketa zuzenaren bidez lorturiko datuak eskaintzen dizkizue.** Horretarako, gainera, **oinarri metodologikoa sendoa dugu.** Gaur egun SEI elkarte arduratzen da Euskal Herri mailan Kale Erabileraren Neurketa egiteaz eta horrez gain zenbait udalerritan ere egin ditugu honen antzeko neurketak (esate baterako, 2001ean 25 bat herritan burutu ditugu neurketak).

1.2 Euskal Herriko Neurketa

Idiazabalen egin dugun Kale Erabileraren Neurketaren **oinarri metodologikoa Euskal Herri mailan egiten den neurketan garaturikoa da**, baina kasu honetan herriko berezitasunetara egokituta.

Euskal Herriko Kale Erabileraren Neurketa Orokorra 1989. urtean egin zen lehen aldiz eta geroztik lau urtez behin errepikatu da: 1993an eta 1997an. Neurketa horretan Euskal Herriko 5.000 biztanletik gorako herri guztietan eta hemendik beherako batzuetan egiten dira neurketak. Orotara 250.000 hiztunetik gora behatzen dira kalean hizketan. 1998an EKB desagertu ondoren, **SEIk hartu du bere gain Neurketa Orokorra egitearen ardura** eta pasa den azaroan bertan egin genuen IV. Neurketa, 2001. urteari zegokiona. Modu horretan, beraz, **SEIk orain arteko neurketen oinarri metodologikoa eta esperientzia jaso du, eta oinarri kontrastatu hau erabiliz egin dugu Idiazabalgo neurketa ere.**

1.3 Erabilera datuen garrantzia herri mailako hizkuntza planifikazioan

Kale Erabileraren datua funtsezkoa da herri mailan hizkuntza errealitatea ezagutu edota planifikatu nahi duen edonorentzat. Euskararen aldeko sustapen lan bat aurrera eraman ahal izateko baliabideak mugatuak izan ohi direnez, beharrezkoa zaigu premiarik larrienak zein diren ezagutzea, lehentasunak finkatzea eta ondoren horiengan eragiteko ekimenak martxan jartzea.

Neurketak, besteak beste, adin talde bakoitzak kalean euskara zenbat erabiltzen duen esaten digu, eta horrek **asko errazten digu ondoren lehentasunak non dauden identifikatzeko.** Gainera, Kale Erabileraren neurketak maiztasun batekin eginez gero (urtero, bi urtez behin...), urtetik urtera ematen den bilakaera ezagutu ahal izango dugu, eta modu horretan herrian gertatzen diren hizkuntza aldaketak gertutik jarraitu ahal izango ditugu.

Alde horretatik, **2001eko hau Kale Erabileraren Neurketan** herrian egiten den lehen neurketa izanik, ezingo ditugu datuak aurreko urtekoekin alderatu eta dagokion interpretazioa egin, **baina datozen urteetan herrian informazio objektibo hau jaso eta konparatu ahal izateko lehen urratsa eman dugu.**

2 NEURKETA NOLA EGIN DUGUN

2.1 Neurketa egunak eta orduak

Idiazabalen euskararen Erabileraren Kale Neurketa 2002ko martxoan burutu da: hilaren 12an (asteartea), 14an (osteguna), 22an (ostirala), 23an (larunbata) eta 24an (igandea).

Guztira ondorengo koadroan dituzuen sei neurraldiak egin dira:

➤ Martxoaren 12a, asteartea,	16:30-18:30
➤ Martxoaren 14a, osteguna,	11:00-13:00
➤ Martxoaren 14a, osteguna,	16:30-18:30
➤ Martxoaren 22a, ostirala,	19:30-21:30
➤ Martxoaren 23a, larunbata,	11:00-13:00
➤ Martxoaren 24a, igandea,	18:00-20:00

2.2 Aztertutako zonaldeak eta neurketarako ibilbideak

Idiazabalen ibilbide nagusi batean egin da neurketa. Aztertutako ibilbideak mutur batetik bestera zeharkatzen du herria, ahalik eta hitzun kopuru adierazgarrienak eta kalerik jendetsuena biltzea izan baita gure asmoa.

Hori horrela, ondorengoak dira egun bakoitzean neurtu diren kaleak eta auzoak:

Ikastetxearen ondoko parkea, Kale Nagusia, herriko plaza, Txomenareneko parkea, Kale Nagusian aurrera (farmazia dagoen pareraino). Aldian behin, Kale Nagusitik joan eta Bikuña kaletik buelta; gehienetan, aldiz, Kale nagusitik joan eta etorri (espaloiz aldatuz). Frontoi inguruan ere gauza bera: normalean Kale Nagusitik pasa, eta zenbait itzulitan **frontoiaren ingurutik**. Astearteko eta igandeko neurraldietan **Pillarreneako parkera** ere sartu gara, jende ugari zegoelako.

2.3 Neurketarako metodologia

Arestian aurreratu dugun moduan, ibilbide bakoitzaren nondik norakoa zehaztu eta definitzerakoan irizpide nagusia herriko kalerik jendetsuenak biltzea izan da: plaza inguruak, parkeak, salerosketa kaleak, etab. Ibilbidearekin batera, neurketarako egunak eta orduak ere definitu ditugu, eta hauen hautaketan gure helburua herriko biztanle guztiak (potentzialki behintzat) neurtu ahal izatea izan da, alegia, hautatutako egun eta orduetan herritar guztiak izatea estatistikoki neurtuak izateko aukera.

Neurtzaileak

Kale neurketa hauek egiteko bi neurtzailek hartu dute parte: Ainara Reyesek eta Larraitz Garmendiak (SEIko kidea). Bi neurtzaile hauek neurketa honetarako beharrezko formazioa jaso dute SEI elkartearen eskutik, eta bertako irizpideei jarraiki bildu dituzte behatutako errealitateari buruzko datuak.

Behaketa zuzena

Neurtzaile hauen ikerketa metodologia **behaketa zuzena** izan da. Hau da, hiztunak neurketaren momentuan erabiltzen duen hizkuntza jaso dute zuzenean, ezertxo ere galdetu gabe. Honela, neurtzaileek ibilbidean zehar topatzen duten jendeak darabilen hizkuntza jaso dute, horretarako espreski prestatutako fitxetan (ikus 3. eranskina).

Hiztunek, bada, ez dakitenez behatuak direnik, neurtzaileek hiztunaren joera naturala jaso dute. Beraz, inkestaren bidez jasotako datuen subjektibotasuna baztertzen da, eta horrela emaitza fidagarriagoak lortzen dira.

Elkarrizketa hizkuntza

Ezaugarri metodologikoen artean aipatu beharreko beste bat honakoa da: neurtzen duguna, **norbanakoaren hizkuntza baino, taldeko elkarrizketa hizkuntza** dela. Kaleko erabileraz ari garela, elkarrizketak dira behatu eta zenbatzen ditugunak, eta elkarrizketok beti dira bi lagun edo gehiagoren artekoak (ezinbestean). Ondorioz, talde batean elkarrizketa bat behatzen dugunean, **une horretan hizketan ari denaren hizkuntza** hartzen dugu kontuan talde osoarentzat, suposatuz une horretan hizkuntza horretan ari badira, beste batean ere horrela ari direla, eta aldi berean suposatuz taldeko hiztun hori izan beharrean beste bat balitz hizketan ari dena, neurtu dugun hizkuntza berean egingo lukeela.

Kale erabileraren neurketa izanik, hiztun talde bakoitza une labur batean baino ez dugu behatzen, eta ondorioz metodologia honekin ezin dugu taldeko kide bakoitzaren jokaera ezagutu. Dena den, hau horrela egiteko oinarri metodologikoak sendoak dira. **Kalean behatzen ditugun hiztun taldeek hizkuntza jokaera finkatua izaten dute** eta hau oso gutxitan aldatzen da. Neurtzen ditugunak kasurik gehienetan lagunak, familia berekoak edota hurbilekoak izaten dira. Kasu hauetan, Euskal Herrian behatu ahal izan diren hizkuntza ohituren arabera, erabakita egoten da —inkontzienteki bada ere— zein hizkuntzatan izango den elkarrizketa.

Euskara ez dakitenen kasuan erabaki hori automatikoa da (gaztelaniaz, alegia). Eta dakitenen artean, pertsona bat ezagutu eta denbora gutxira finkatu ohi da berarekin zein hizkuntza erabili. Talde batean ere antzera gertatzen da: hiztun jakin batzuen artean hizkuntza jakin bat hautatzen da eta aurrerantzean hiztun horien arteko elkarrizketak kasurik gehien-gehienetan hizkuntza horretan izango dira. Jakin badakigu hizkuntza ohiturak aldatu ere egiten direla —ahalegin horretan dihardugu, hain juxtu— baina aldaketa ez da òberezò edo modu erraz batean gertatzen, eta hain zuzen aldakaiztasun honek, hiztun jakinen arteko hizkuntza ohiturak, oro har, egonkor izatea dakar.

Fitxak

Neurketarako erabili ditugun fitxen bidez, erabilera zenbatekoa den jakiteaz gain, ondorengo bi aldagai hauek euskararen erabileran duten eragina neurtzeko aukera ematen digute: generoaren eragina eta haurren presentziarena. Ibilbidean zehar fitxa guztiak erabili dira.

Laginari dagokionez, herriko biztanleria kontuan izanik erabileraren emaitzak adierazgarriak izan daitezten neurtu beharreko hiztun kopuru minimoa zenbatekoa den kalkulatu dugu. Idiazabalen egindako neurketa honetan lagin errepresentagarri horrek ezarritako gutxienekoak gainditu ahal izan ditugu eta hortaz, **neurketa honek modu adierazgarrian islatzen du Idiazabalgo kaleetan gaur egun euskara zenbat erabiltzen den.**

Ondorengo taulan egun bakoitzean erabilitako fitxak zein izan diren azaltzen da:

Eguna	Ordua	Erabilitako fitxa
Martxoak 12, asteartea	16:30-18:30	Haurren fitxa
Martxoak 14, osteguna	11:00-13:00	Generoaren fitxa
Martxoak 14, osteguna	16:30-18:30	Haurren fitxa
Martxoak 22, ostirala	19:30-21:30	Generoaren fitxa
Martxoak 23, larunbata	11:00-13:00	Haurren fitxa
Martxoak 24, igandea	18:00-20:00	Talde tamainaren fitxa

Í Idiazabaldarrenĭ erabilera baino Idiazabalgo kaleetakoa

Muga metodologikoak tarteko, ezin dugu erabateko ziurtasunez esan neurketa honetan jasotakoa Idiazabalgo biztanleen (*idiazabaldarren*) erabilera denik. Horren ordez, zuzenagoa da esatea Idiazabalgo kaleetan jaso dugun erabilera dela hemen aurkezten duguna. Izan ere, ezin dugu ziurtatu kalean neurtzen ditugun hiztun guztiak herrikoak direnik.

Bestalde, Kale Erabileraren Neurketa egitean neurtzen ditugun hiztunak ez dira beti berdinak, eta ezin dugu aurreikusi kalean noiz norekin topo egingo dugun. Ondorioz, **jasotako datuak adierazgarriak izanik ere, aztergai dugun aldagaia —euskararen kale erabilera, alegia— neurri txiki batean aldagarria da.** Horregatik da, besteak beste, bereziki interesgarria maiztasun jakin batekin neurketak egin eta joera nagusiei erreparatzea. Edonola ere, erabilitako metodologiak bermea ematen digu neurketa bakoitzaren emaitzetatik zenbait ondorio orokor ateratzeko.

Adierazgarritasuna

Esan bezala hainbat aldagaik erabileran duen eragina aztertu dugu neurketan: adina, haurren presentzia eta generoa, besteak beste. Horretarako ibilbidean zehar bi orduko sei neurraldi egin ditugu. Neurraldi guztietan hiztunaren adina jaso dugu (hamabi ordutan, beraz); hiztuna haurrekin dagoen ala ez hiru neurralditan (sei ordutan); hiztunaren generoa bi neurralditan (lau ordutan); eta talde tamaina neurraldi batean (bi ordutan).

Emaitzak aztertzekoan laginaren tamaina izango dugu kontuan eta laginak gutxieneko kopuru bat bete beharko du aldagai horren eragina aztertu ahal izateko. Izan ere, aldagaia zenbat eta zehatzagoa izan lagina txikiagoa izango da eta datuek adierazgarritasuna galduko dute. Esaterako, behatutako hiztunen adina taldeka banatzeko behar adina lagin (neurritako pertsona kopurua) izango dugu, baina adin talde bakoitzean generoaren arabera azterketa egiteko ez, aldagai bat zenbat eta gehiago deskonposatu, orduan eta lagin txikiagoa baitugu emaitzen irakurketa egiteko.

3 NEURKETAREN EMAITZAK

3.1 Emaizta orokorrak

2002ko neurketa honetan jasotakoaren arabera, **Idiazabalen euskararen kale erabilera % 69,4 da**; alegia, kalean neurtu ditugun 100 elkarrizketatetik 69 dira euskaraz eta gainerakoak gaztelaniaz (beste hizkuntzak ez ditugu kontuan hartu azterketa honetan).

Egindako neurketetan guztira 863 hiztuni¹ dagozkien datuak jaso dira, herriko biztanleriaren % 43,3² litzatekeena. Behatutako hiztun kopuru honek SEI Elkarreak neurketaren emaitzen fidagarritasuna bermatzeko ezarritako gutxienezkoa gainditzen du eta hortaz, **neurketa honetan lortutako erabilera datuek oinarri sendoa dute laginaren tamainari dagokionean.**

Euskararen KALEKO ERABILERA (2001)	Euskararen EZAGUTZA (96)
% 69,4	% 85,5
Neurtutako hiztun kopurua	Idiazabalgo hiztun kopurua (96)
863 (herritarren % 43,3)	1.995

3.2 Adin taldekako emaitzak

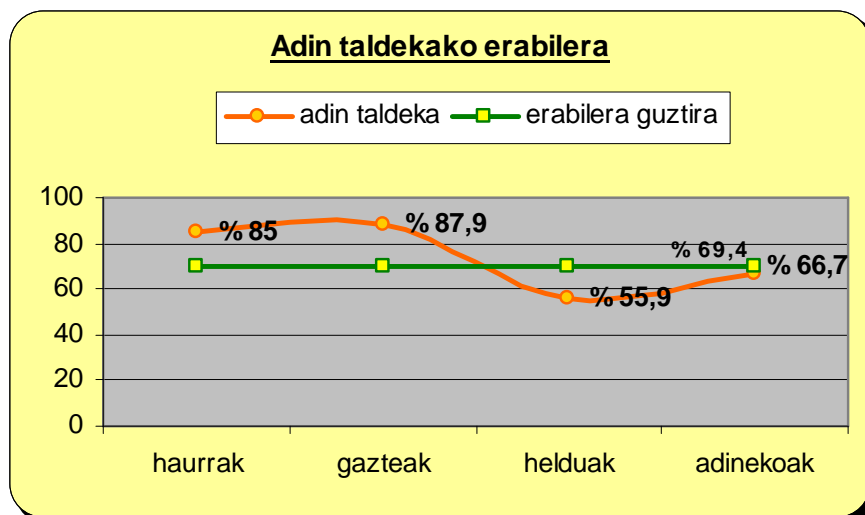
Neurketako datuak adin taldeka bereizita jaso ditugu. Adin taldeak honela banatu ditugu:

↵	Haurrak:	2 urtetik 14 urte bitartekoak
↵	Gazteak:	15 urtetik 24 urte bitartekoak
↵	Helduak:	25 urtetik 64 urte bitartekoak
↵	Adinekoak:	65 urtetik gorakoak

Egindako neurketa guztiak batuta, honako hau da adin talde bakoitzean neurtutako euskararen erabilera:

¹ *Hiztuna* diogunean 2 urtetik gorako biztanleriaz ari gara; hots, hitz egiteko gaitasuna 2 urtetik gorakoek dutela kontsideratu dugu.

² Idiazabalek 1.995 biztanle ditu 1996ko erroldako datuen arabera. Kontuan hartzekoa da, dena den, kale neurketa batean zenbait hiztun behin baino gehiagotan neur daitezkeela, edota neurtutako hiztunen bat herrikoa ez izatea gerta daitezkeela.

Diagraman ageri den moduan, **euskara gehien erabiltzen dutenak haurrak (% 85) eta gazteak (% 87,9) dira, erabilera maila oso altuarekin**. Jarraian, 20 puntu gutxiagorekin eta batez besteko erabileraren azpitik, adinekoak ageri dira (% 66,7). **Gutxien** erabiltzen dutenak, ostera, **pertsona helduak dira (% 55,9)**. Aldea handia da, 32 puntutan jaisten baita helduen erabilera gazteenarekin alderatuz gero. Beherago ikusiko dugunez, herriko helduen ezagutza % 80tik gorakoa da, beraz jeitsiera honetan ezagutza ez beste aldagai batzuk eragingo dute ziurrenik.

Urte askotako irakaskuntzako ahaleginei esker **adin talde euskaldunenak haurrena eta gazteena dira ezagutzari dagokionez, eta neurketak adierazten digunez, Idiazabalen baita kaleko erabileran ere. Azpimarratzekoa da gazteen erabilera maila haurren erabilera mailaren gaintik egotea**, Euskal Herriko herri gehienetan ez baita horrelako emaitzarik jaso. Gaur egun, gazteen erabilera da kezka nagusia hizkuntzaren bilakaeran; hori horrela, datu pozgarriak dira herrian jaso ditugunak.

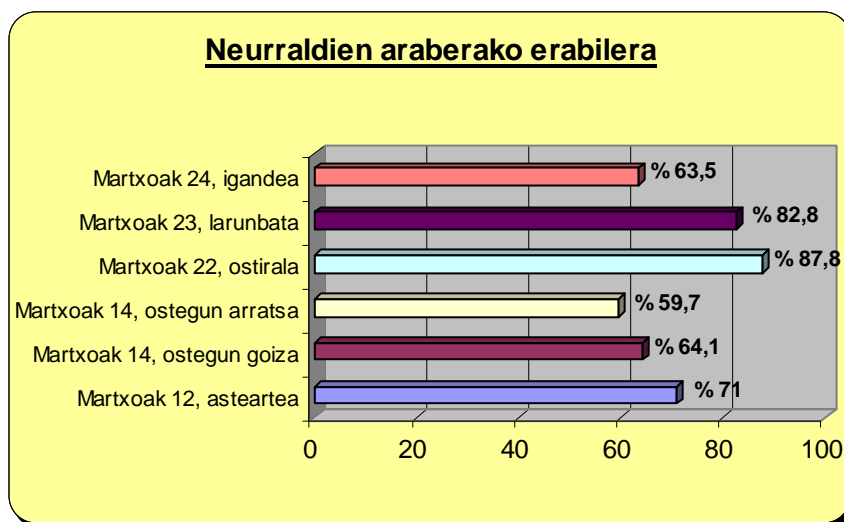
Euskara gutxien erabiltzen duten adin taldeak, aldiz, helduena eta adinekoena ditugu; adinekoek, hala ere, 11 puntutan hobetzen dute helduen erabilera maila. Esan behar da Euskal Herriko herri gehienetan ere joera nagusia adinekoen erabilera helduenaren gaintik egotea dela (besteak beste, euskal hiztunen proportziorik baxuena helduen adin taldekoa izaten delako).

Herriko adin talderik gazteenak dira kalean euskararik gehien egiten dutenak eta gazteen erabilera herriko batez bestekoaren oso gaintik dago. Joera honi datozen urteetan eutsiz gero, Idiazabalgo errealitatea gero eta euskaldunagoa izateko bidean da. **Azpimarratzekoa da, zentzu honetan, gazteen erabilera** beste herri askotan baino askoz altuagoa dela Idiazabalen; dena den, esan behar da neurketa egitean gazteak neurtu ahal izan direla gutxien, Kale Neurketetan sarri gertatu ohi den bezala.

Beraz, herriko hizkuntza bilakaerak oraingo norabidean jarrai dezan funtsezkoa izango da datozen urteetan gazteen erabilera ohiturek egungo joerari jarraitzea.

3.3 Neurketa egunen arabera emaitzak

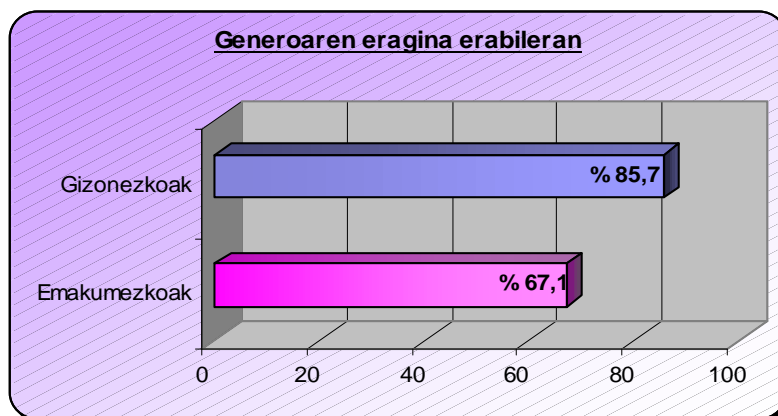
Idiazabalgo kaleetako erabilera aztertzeko sei neurraldi egin dira martxoan; astean zehar lau, eta aste bukaeran gainontzeko biak. Bada, egun guztietan antzeko erabilera maila jasotzen bada ere, **ostiral iluntzea izan da erabilera mailarik altuena jaso den unea % 87,8 punturekin. Mailarik baxuena, berriz, ostegun arratsaldean jaso da (% 59,7).**

Ditugun datuez baliatuz, ezin liteke esan asteburua edo asteguna izan erabileran alde nabarmenik dagoenik, neurraldi batzuetatik besteetara beti ematen baitira aldaketa batzuk.

3.4 Generoaren arabera emaitzak

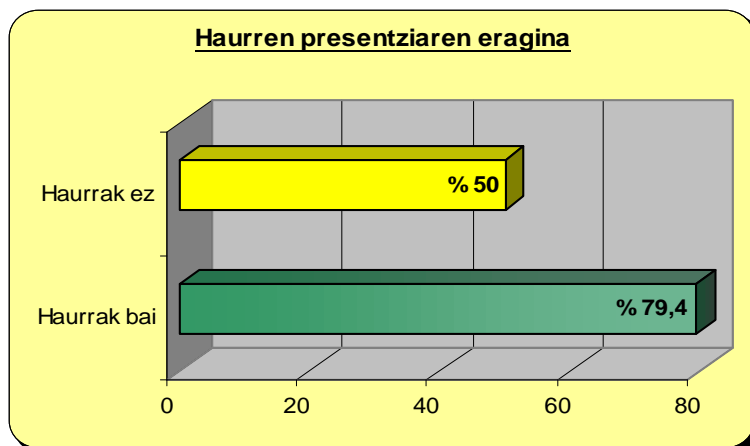
Normalean, hiztunaren generoak, hau da, hiztuna emakumezkoa edo gizonezkoa izateak ez du eragin nabarmenik euskara erabiltzerakoan. Idiazabalen, ordea, gizonezkoek euskara ia 19 puntutan gehiago erabiltzea adierazgarria da. Beraz, **gizonezkoek joera handiagoa dute euskaraz hitz egiteko emakumezkoek baino; aldea %27,7 da, hain zuzen ere³.**

³ Indize hau, generoaren eragina erakusten duena, honela kalkulatu dugu: $(85,7 - 67,1) / 67,1 * 100$.

3.5 Haurren presentziaren eragina

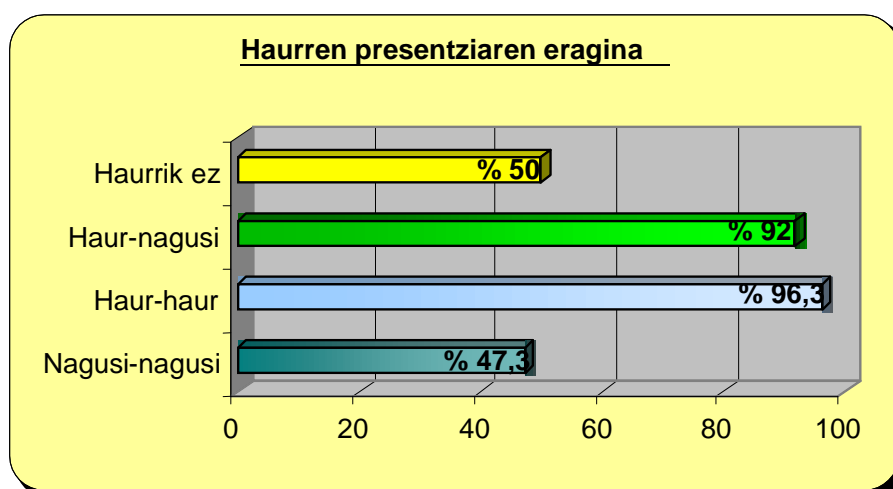
Haurren presentziaren aldagaia ere biziki interesgarria zaigu, **kasu askotan euskararen erabileran eragin nabarmena baitu**. Hainbat neurketatan (beste herrietan, Euskal Herri mailan...) ikus daiteke nola haurrak tartean egotean euskararen erabilera nabarmen igotzen den. Datuek adierazten dute arau orokor hau Idiazabalen ere betetzen dela. Ikus dezagun ondorengo diagraman, haurrak egon ala ez, zenbatekoa den aldea:

**Eskala erreala 0-100 izanik ere, 0-80ra egokitu dugu argiago geratzeko aldera.*

Haurrik ez denean erabilera % 50 den bitartean, **haurrak present daudenean ia 30 puntutan igotzen da erabilera (% 79,4)**. Ondorioz, haurrik ez egotetik egotera dagoen **hazkundera % 58,8⁴** da. Esan bezala, hortaz, Idiazabalgo kaleetan elkarrizketa batean haurrak tartean egotearen aldagaiak eragin nabarmena du elkarrizketa euskaraz edo erdaraz izateko.

Haurren presentziak zein eragin duen jakiteaz gain, interesgarria zaigu erabilera edo komunikazio hori zehazki zeintzuen artean ematen den jakitea. Hori azaltzen digu ondorengo diagramak:

⁴ Indize hau, haurren presentziaren eragina erakusten duena, kasu honetan honela ateratu dugu: $(79,4-50)/50 \cdot 100$.

Honenbestez, **erabilerak nabarmen egiten du gora haurrak mintzakide direnean: alegia, haurrek beraien artean hitz egiten dutenean (% 96,3) edo nagusiekin harremantzen direnean (% 92)**. Haurrak **presente egote hutsak ez du eraginik** nagusien arteko elkarrizketetan hizkuntza aukeraketan. Ondorioz, **erabilerak gora egin dezan garrantzitsua da haurrak elkarrizketan parte hartzea**. Zenbait kasutan, haurren presentziak helduen arteko erabilera maila igotzea eragin ohi du, baina Idiazabalen, esan bezala, presentzia hutsak ez du nagusien hizkuntza jokaera aldatzen.

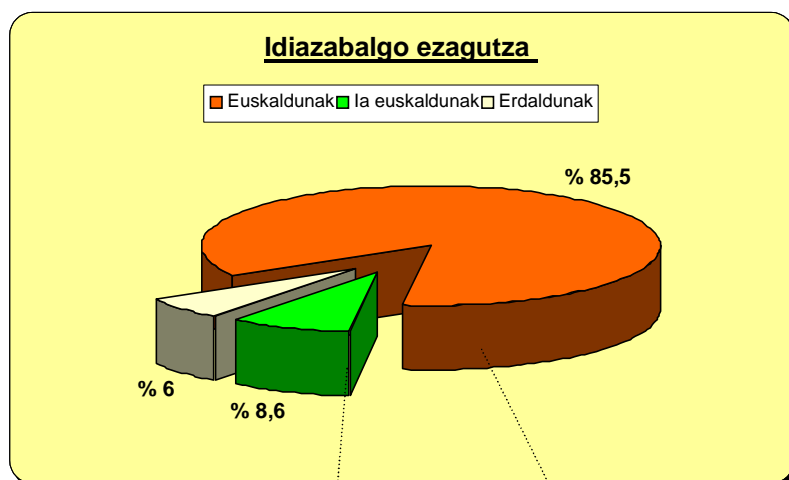
Ondorioz, nagusi horiek zuzenean haurrekin hitz egiterakoan igotzen da erabilera maila Idiazabalen; igoera oso nabarmena da gainera, erabilerak % 94,5ean egiten baitu gora⁵ **nagusiek zuzenean haurrekin hitz egiten dutenean**, beraien artean ari diren elkarrizketekin alderatuta.

⁵ Indize hau modu honetara atera dugu: $(92-47,3) / 47,3 * 100$ eginez, hain zuzen.

4 HIZKUNTZA GAITASUNA ETA BILAKAERA HERRIAN

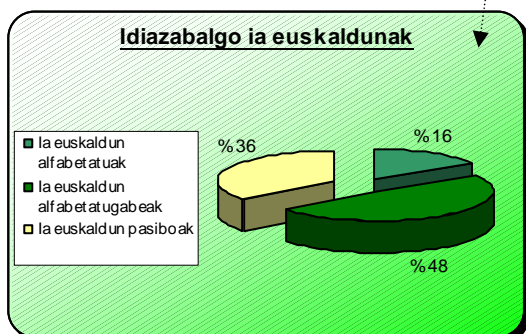
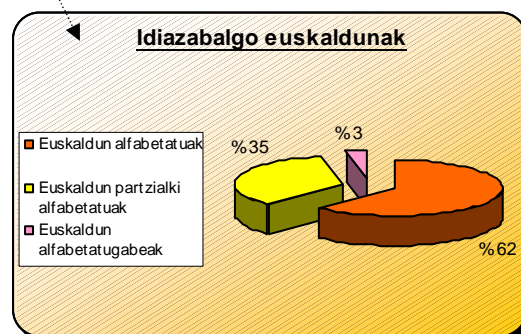
4.1 Idiazabalgo ezagutza (96)

Idiazabalgo hizkuntza ezagutza (1996ko datuetan oinarriturik) hiru kategoria nagusitan banatu dugu: euskaldunak, ia euskaldunak eta erdaldunak. Ondorengo hiru diagrametan herriko ezagutza eta kategorია biren (euskaldun eta ia euskaldunen) barne-eraketa biltzen dira (*ikus hurrengo orrian kategoría bakoitzaren azalpena*):

Idiazabalgo euskaldunak

Idiazabalgo euskaldunetan, gehiengo, % 62, alfabetatuak dira. Erdizka alfabetatuek % 35 osatzen dute; alfabetatugabeen kopurua, berriz, oso apala da Idiazabalgo euskaldunen artean: % 3 hain zuzen ere.

Idiazabalgo ia euskaldunak

Ia euskaldunen kategorian, alfabetatuek gutxiengoa osatzen dute (% 16); alfabetatugabeak % 48 dira eta euskaldun pasiboak, berriz, % 36.

Euskaldun alfabetatuak: euskara ondo ulertu, hitz egin, irakurri eta idazten dutenak.

Euskaldun erdi-alfabetatuak: euskara ondo ulertzen eta hitz egiten dutenak, baina nekez irakurtzen eta idazten dutenak.

Euskaldun alfabetatugabeak: euskaraz ondo ulertzen eta hitz egiten dutenak, baina ez irakurtzen eta ez idazten dutenak.

Ia euskaldun alfabetatuak: euskara ongi eta nekez ulertzen duten, nekez hitz egiten duten, eta ondo edo nekez irakurtzen eta idazten dutenak.

Ia euskaldun alfabetatugabeak: euskara ondo edo nekez ulertu, nekez hitz egin, eta ez irakurtzen eta ez idazten dakitenak.

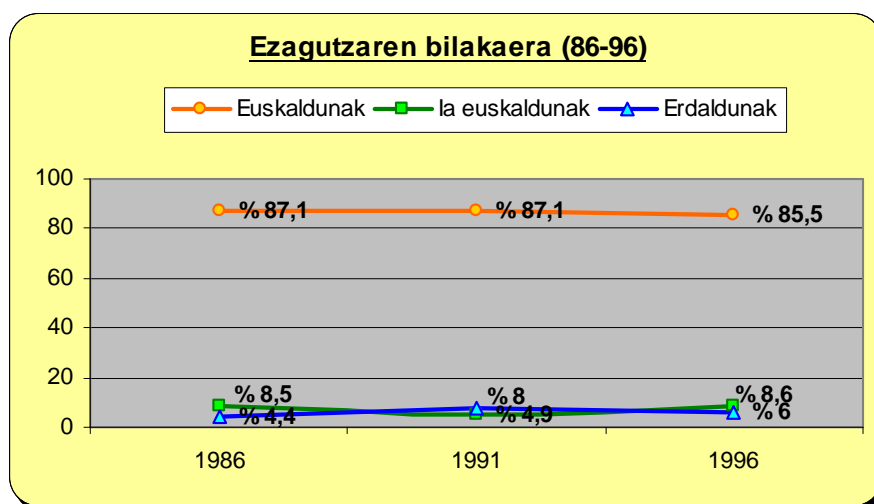
Ia euskaldun pasiboak: euskara ondo edo nekez ulertzen eta batere hitz egiten ez dutenak.

Erdaldunak: euskara hitz egin ez eta ulertzen ere ez dutenak.

Honenbestez, diagrama nagusiari (Idiazabalgo ezagutza) erreparatuz gero, **Idiazabalen euskaldunak gehiengoa** direla ohar gaitezke (% 85,5), alde handiz gainera; ondotik **ia euskaldunak** leudeke (% 8,6), eta azkenik, **erdaldunak** direnak (% 6).

4.2 Ezagutzaren bilakaera

Hizkuntza ezagutzaren eboluzioa ezagutze aldera, 1986tik 1996ra bitarteko hiru hiztun tipologiaren ezagutza-bilakaera duzue ondorengo diagraman:

Oro har, Idiazabalgo euskaldunen ezagutza mailak bere horretan iraun du 91tik 96ra (igoerarik gabe), eta **bilakaerak**, apalki bada ere, **beheranzko joera** hartu du 86tik 96ra: Idiazabalgo **euskaldunek 1,6 puntutan** egin dute behera.

Ia euskaldunak, 86tik 91ra erdira jaitsi baziren ere, 96an 86ko maila bera izatera iritsi dira (%8,6).

Erdaldunek, apalki bada ere, **gora egin dute hamar urteren buruan**: gorakada 86tik 91ra gertatu zen (ia lau puntuko), 91tik 96ra 2 puntu jaitsi baita erdaldunen kopurua Idiazabalen.

4.3 Adin taldekako ezagutzaren bilakaera

Idiazabalen ezagutzaren **bilakaerarik positiboena jasan duen adin taldea gazteena** izan da. Ezagutzari dagokionez gazteek 8,3 puntuko igoera izan dute 1986tik 1996ra. Ezagutzak 1986-1991 urteen artean bizi izan du gorakadarik handiena (5,3 puntuko igoera); bilakaera positiboaren erritmoa beraz, mantsotu egin da; kontuan hartzekoa da, hala ere, 91n gazteen ezagutza maila jada %90etik gora igarora zela.

Haurrengan ezagutzaren bilakaera negatiboa izan da hamar urte hauetan; ia 8 puntutan jaitsi da haur euskaldunen kopurua 91tik 96ra. Hemen ere azpimarratu beharrekoa da, ordea, 91an haurren ezagutza maila oso altua zela: % 94,2koa, hain zuzen ere. Dena den, 2001eko erroldako datuetan garrantzitsua izango da arreta bereziz aztertzea haurren ezagutzak norantz egiten duen.

Helduengan, nahiz eta oso apalki, ezagutzak behera egin du hamar urteotan (1,2 puntu jaitsi da). Adinekoengan ere euskararen ezagutzak behera egin du: izan ere, hamar urteren buruan 7 puntutan jaitsi da adinekoen ezagutza maila.

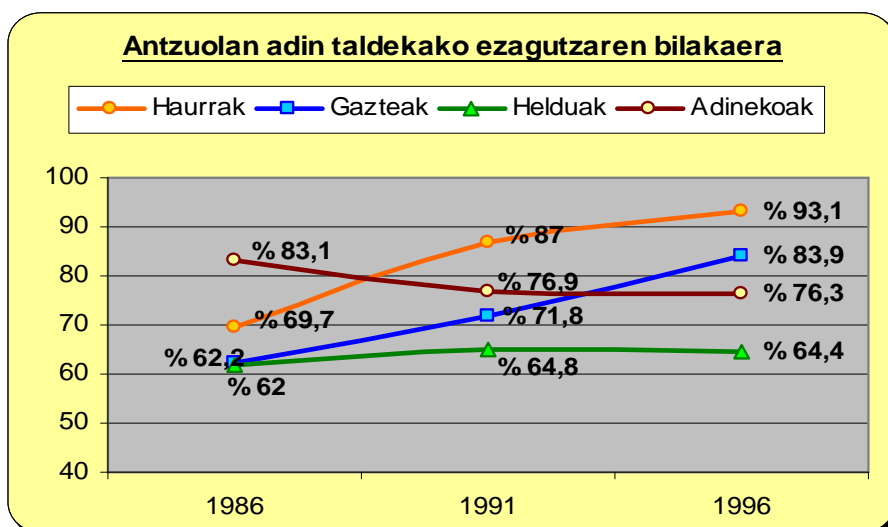
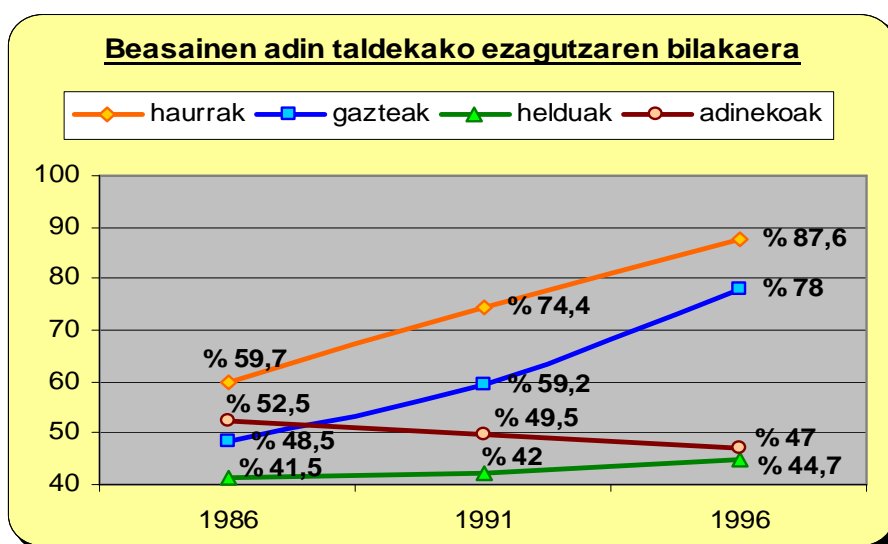
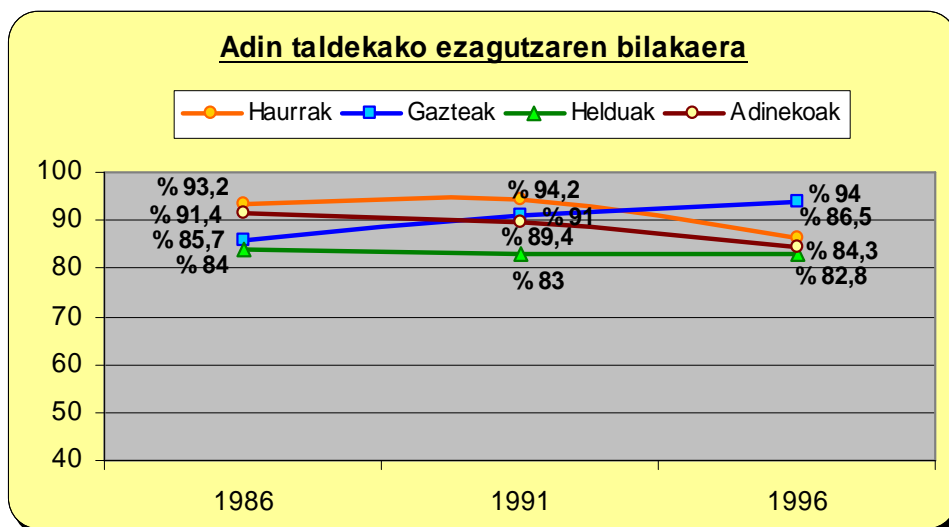
Ondorioz, bada, **ezagutza nolabait gaztetzen** ari dela azpimarra genezake, baina edozein kasutan, aldeak oso txikiak dira.

Adin taldeen ezagutzaren bilakaera beste bi herrirekin alderatuko dugu: eskualde mailan gertuko erreferentzia den batekin eta, eskualde berekoa izan ez arren, demolinguistikoki antzekoa den Gipuzkoako beste batekin. Beasain eta Antzuola ekarri ditugu ondorengo diagrametara; hurrengo orrialdean dituzue hiru herrietako ezagutzaren bilakaeraren diagrama horiek.

Bistakoa da Idiazabal herri euskaldunagoa dela, baina abiapuntuko ezberdintasunaz gain badira beste zenbait ere: haurrengan Idiazabalen 86tik 96ra ezagutzak beheranzko joera izan duen bitartean, Beasainen eta Antzuolan goranzko bilakaera nabarmena jaso da; kontuan hartzekoa da Idiazabalen haurren ezagutza maila % 94,2ra iritsia zela 91an, eta ez ordea Beasainen eta Antzuolan. Gazteengan gertatu da ezagutza mailako bilakaerarik nabarmenena hiru herrietan, baina batez ere Beasainen; honek zerikusi zuzena du urte hauetan irakaskuntza bidezko euskalduntzearekin.

Helduen ezagutza mailak oso neurri apalean behera egin du Idiazabalen; beste bietan, oster, apalki bada ere igo egin da helduen ezagutza maila. Adinekoengan, berriz, euskaldunetan beheranzko joera nabari da hiru herrietan hamar urte hauetan.

Aurrerantzean, gazteengan bilakaeraren joera berari eusten bazaio, helduen adin taldea euskaldunago bilakatuko da, eta horrek erabilera ere eragin positiboa izango duela pentsa liteke. Bestalde, **garrantzitsua izango da Idiazabalen haurren ezagutza mailan nabari den beheranzko joera horrek 2001eko erroldako datuetan zertara egiten duen erreparatzea.**

*Eskala erreala 0-100 izanik ere, 40-100era egokitu ditugu argiago geratze aldera.

5 EMAITZEN AZTERKETA ETA ESANAHIA

5.1 Espero daitekeen erabilera: kontzeptuaren azalpena

Atal honetan erabilera erreala eta espero daitekeen erabileraren (erabilera isotropiakoaren) arteko alderaketa egingo dugu; bata, erabilera erreala, Kale Neurketan jasotako emaitza da, eta bestea **J.L Alvarez Enparantza óTxillardegiren- eredu matematikoa** aplikatu ondoren lortutakoa. Horretarako euskararen ezagutza mailaren arabera espero daitekeen erabilera kalkulatu da, hau da, ezagutza hainbestekoa izanik (gure kasuan % 85,5 da) bikotekako, hirukotekako, eta laukotekako elkarrizketetan euskaraz hitz egitea estatistikoki zenbatean den posible aztertzen da. Horretarako gure hipotesian euskaldunak euskaldunekin elkartzen direnean BETI euskaraz mintzatuko direla suposatuko dugu; egoera baikorrena beraz, elebidunak euskararekiko erabat leialak baitira, eta elebidun batekin topatzean beti euskaraz arituko dira.

Beraz, hipotesi horri jarraituta ezagutza eta erabileraren arteko erlazioa aztertuko dugu. Sarritan entzun ohi da erabilera ezagutza mailara iristen (edo gerturatzen) ez den bitartean, erabilera baxua dela. Baieztapen hori, ordea, ez da zuzena, ezagutza eta erabilera ezin daitezkeelako bat etorri, gurea bezalako aldebakarreko elebitasun egoera batean.

Azter dezagun ezagutza eta erabileraren arteko erlazio hori adibide batekin:

Eman dezagun laukote batean (A, B, D, C) hiru elebidun ditugula: A, B, D. Demagun elebidun horiek euskararekiko erabat leialak direla, alegia, beraien mintzakideak euskaraz baldin badaki beti euskaraz aritzen direla (adibiderako hipotesi didaktiko bat da, dudarik gabe).

Laukote horretan euskararen **ezagutza** % 75 da, lautik hiru baitira euskaraz hitz egiteko gai. Azter dezagun jarraian euskararen **erabilera** .

Horretarako **zoriz** gerta daitezkeen elkarrizketa posibleak kalkulatu ditugu.

Bikoteka, 6 talde ditugu: AB, AD, AC, BD, BC, eta DC. Horietatik C ez dagoenean hitz egingo da euskaraz, hiru kasuetan beraz (AB, AD, eta BD), beste bikoteetan erdaldun elebakarra baitago.

Hirukoteka, 4 talde ditugu: ABD, ABC, ADC, eta BDC. Horietatik elkarrizketa bakarrean hitz egingo da euskaraz (ABD), gainontzeko hiruretan erdaraz mintzatuko dira.

Azkenik **laukoteka**, talde bakarra dugu. Eta noski C erdaldun elebakarra bertan egonez gero, erdaraz arituko dira.

Ondorioa garbia da: **hamaika taldetatik** —6 bikote, 4 hirukote eta laukote 1— **lau taldetan** arituko dira euskaraz — 3 bikotetan eta hirukoteko batean—. Hau da, taldeen % 36,4an arituko dira euskaraz.

Erabilera isotropikoaren formulak aplikatzen baditugu, ikusten dugu nola euskararen **ezagutza % 75** izanik, eta euskaldunak aukera guztietan (mintzakidea euskalduna den guztietan) euskaraz arituko direla suposatuta —**egoera baikorrena**, beraz— erabilera **% 48,16**koa den.

5.2 Erabilera erreala eta espero daitekeen erabilera

Aurreko adibidearen oinarria matematikara ekarrita, J.L. Alvarez Enparantzak *óTxillardegikó* espero daitekeen erabilera kalkulatzeko eredu sortu du. Ikus dezagun jarraian eredu horren aplikazioa Idiazabalgo kasurako.

Idiazabalgo euskararen ezagutza, 1996ko erroldaren arabera, % 85,5 da. Espero daitekeen erabilera (edo erabilera isotropiakoa) ondorengo formularekin kalkulatu dugu:

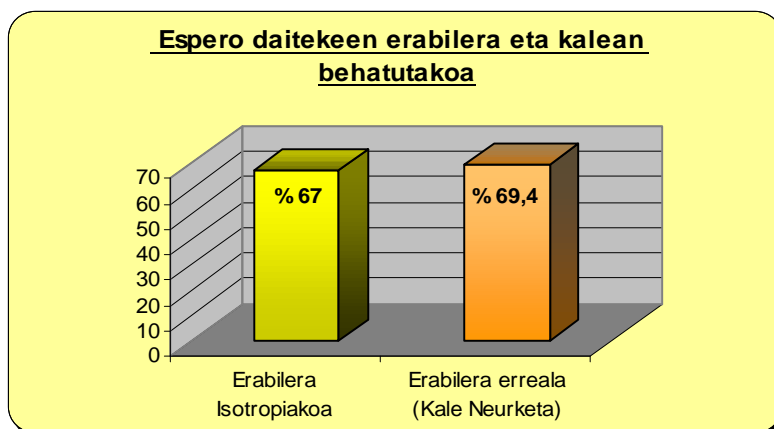
$$P_B = m_B (w_2 e_x^2 + w_3 e_x^3 + w_4 e_x^4)$$

P_B =euskararen erabilera maila
 m_B =euskararekiko leialtasuna
 w_2 =bikotearen pisua
 w_3 =hirukotearen pisua
 w_4 =laukotearen pisua
 e_x =elebidunen proportzioa

Euskararen erabilera maila:

$$1(0,5488 \cdot 0,855^2 + 0,2862 \cdot 0,855^3 + 0,1650 \cdot 0,855^4) = 0,67 = \text{\% } 67$$

Hortaz, Idiazabalgo biztanleen arteko zorizko harreman posibleetan, estatistikoki espero daitekeen euskararen erabilera % 67 da. Kale Neurketak jaso duen erabilera erreala, ordea, % 69,4 da. Espero daitekeena baino 2,4 puntu altuagoa, hain zuzen.

**Eskala erreala 0-100 izanik ere, 0-70era egokitu dugu argiago geratzeko aldera.*

Esan bezala espero daitekeen erabilerak zera adierazten du: herriko edonork beste edonorekin hitz eginez gero (ausazko konbinaketak eginaz), zenbat aukera dauden estatistikoki biak euskaldunak izateko. Beste era batera esanda, euskaldunek, aukera duten egoera guztietan (leialtasuna %100) euskaraz egiten dutela suposatuz, erabilera zenbatekoa litzatekeen.

Hau erreferentzia teorikoa da, dena den. Jakin badakigu praktikan:

- a) euskaldunen leialtasuna ez dela % 100ekoa izaten: euskara dakitenen arteko elkarrizketak ez direla kasu guztietan euskaraz izaten.
- b) herriko edonork ez duela praktikan beste edonorekin harremanik izaten (harreman gehiago dugu gure ingurukoekin, adin berekoekin eta herriko zenbaitekin ez dugu praktikan inoiz harremanik).

Hau guztia kontuan izanik, Erabileraren Neurketan jasotako emaitza honela baloratu dezakegu *espero daitekeen erabilerarekin* alderatuta:

Idiazabalen, aldea handia ez bada ere, **erabilera erreala isotropiakoaren gainetik ageri da**. Eta horretarako, arrazoi nagusiak bi izan daitezke⁶:

1. **Herriko euskaldunak trinkoturik bizi dira**, gehienbat beraien artean harremantzen direlako. Honela, egunerokoan euskaldunak erdaldunekin erlazio gutxi izatean euskararen erabilera estatistikoki espero dena baino altuagoa da.

2. Herriko euskaldunen leialtasuna oso altua da, eta ondorioz, **euskaldunen arteko elkarrizketak ia beti euskaraz dira**. Horrek ere, euskararen erabilera estatistikoki espero dena baino altuagoa izatea ekarriko du.

Espero daitekeen erabileraren inguruan gehiago sakondu nahi izanez gero, *õTxillardegiren* eredu matematikoa eta erabilera isotropiako^o eranskinera jo dezakezue.

Berez, ezagutza maila kontuan hartuta, **Idiazabalgo erabilera ezin da oso erabilera baxutzat juzkatu, baina egia da beste herrietan aldea askoz nabarmenagoa izan ohi dela erabilera erreala eta espero daitekeenaren artean**. Beraz, trinkotasun eta leialtasun hori beste herri batzuetan proportzioan handiagoa dela pentsa liteke. Dena den, **kontuan hartu behar da ere, zenbat eta erabilera maila altuagoak izan, orduan eta zailagoa dela espero daitekeen erabilera alde handiz gainditzea**.

Hurrengo atalean, eskualdeko herriekin egindako alderaketak berak osatzen digu hemen esandakoa.

⁶ Balorazio hauek egiteko ezinbestekoa da erabileraren bilakaera eta herriaren ezaugarriak sakonkiago aztertzea eta ezagutzea. Honako hau ditugun oinarritzko datuekin egindako irakurketa bat, modu hertsian baino hipotesi bezala gehiago ulertu behar dena.

5.3 Eskualdeko⁷, probintziako eta Euskal Herriko datuekiko alderaketa

IDIAZABAL	<i>Ezagutza (96)</i>	<i>erabilera (01)</i>	<i>espero zitekeen erabilera (96)</i>
	% 85,5	% 69,4	% 67

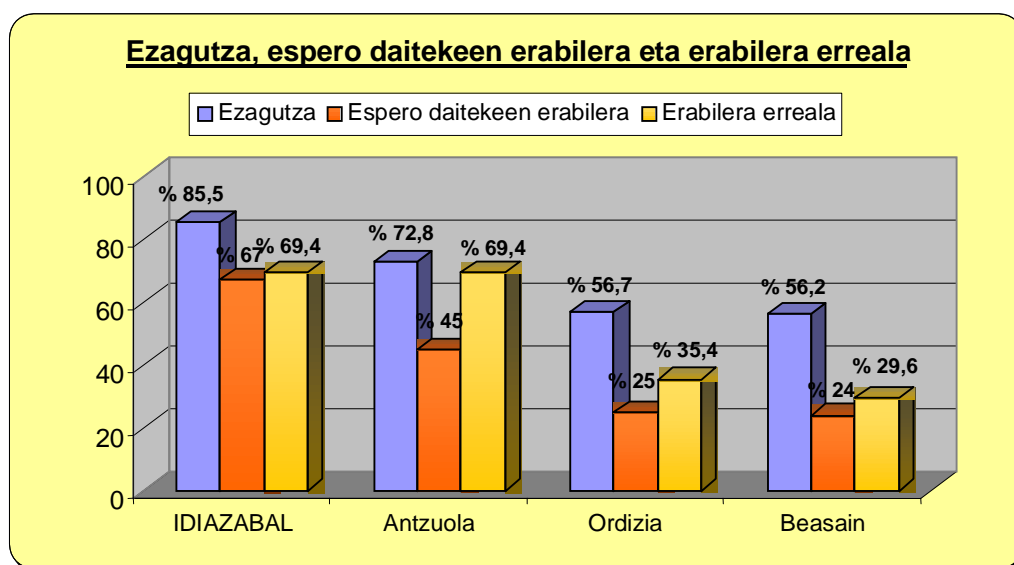
Eskualdeko eta ezaugarri beretsuko hainbat herriren datuak:

BEASAIN	<i>Ezagutza (96)</i>	<i>erabilera (01)</i>	<i>espero zitekeen erabilera (96)</i>
	% 56,2	% 29,6	% 24

ORDIZIA	<i>Ezagutza (96)</i>	<i>erabilera (01)</i>	<i>espero zitekeen erabilera (96)</i>
	% 56,7	% 35,4	% 25

ANTZUOLA	<i>Ezagutza (96)</i>	<i>erabilera (01)</i>	<i>espero zitekeen erabilera (96)</i>
	% 72,8	% 69,4	% 45

Ondorengo diagraman Goierriko eta Gipuzkoako hainbat herriren⁸ ezagutza eta erabilera jasotzeaz gain, duten ezagutzaren arabera espero daitekeen erabilera (isotropiakoa) biltzen da:

Ezagutzari erreparatuz gero, Iduzabal da eskualdeko herrien artean ezagutza maila altuenekoa duena (% 85,5). Erabilera errealak espero zitekeenarekin alderatzen badugu, ordea, Iduzabalek eskualdeko herrien artean espero zitekeen erabilera alde txikienez gaintzen du (2,4 puntutan); Beasainen, askogatik ez bada ere, handiagoa da aldea, eta are gehiago Ordizian.

⁷ Eskualdea definitzerakoan, EUSTATEk egiten duen banaketa hartu dugu kontutan; 21 udalerrri biltzen dituen Goierri, hain zuzen.

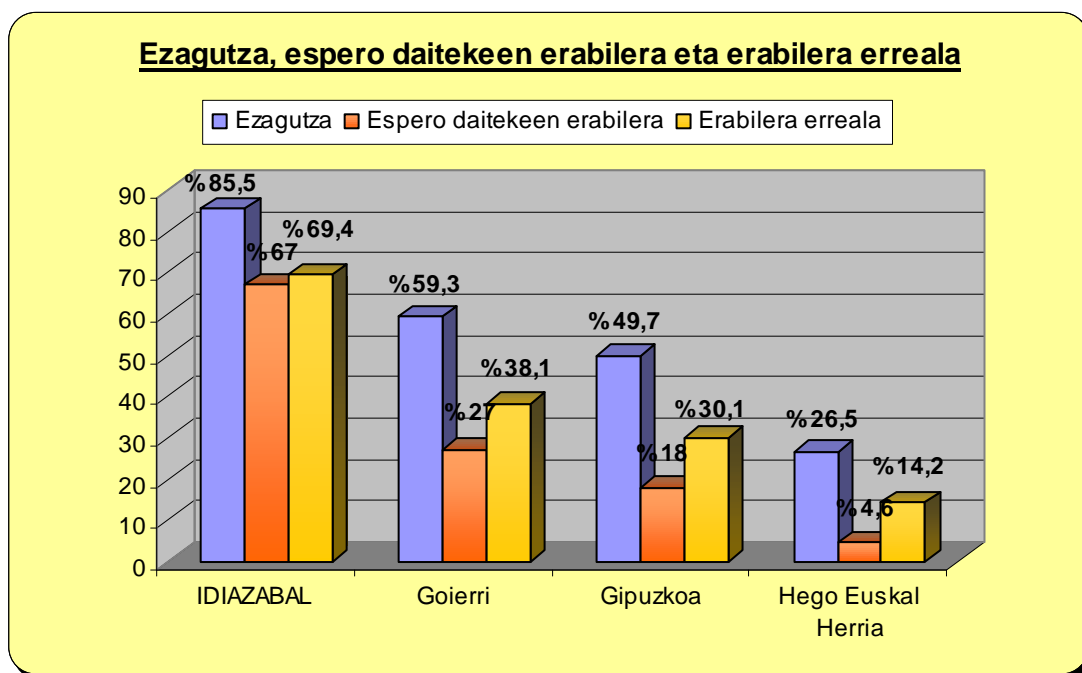
Eskualde berekoa ez izan arren, tipologia beretsukoa delako hautatu dugu Antzuola; baina esan behar da, Antzuolan erabilera erreala espero zitekeenaren oso gainetik geratzen dela. Horrela, ezagutza maila Idiazabalgoa baino dezente baxuago izan arren, Antzuolako erabilera maila Idiazabalgoaren parekoa da. Pentsa liteke, beraz, Antzuolako euskaldunen artean Idiazabalgoen artean baino trinkotasun maila handiagoa dagoela eta euskaldunak leialagoak direla, oro har, hizkuntzaren erabilerarekiko.

Eskualdeko, probintziako eta Hego Euskal Herriko datuak:

GOIERRIN	ezagutza (96) % 59,3	erabilera (01) % 38,1	espero zitekeen erabilera (96) % 27
----------	-------------------------	--------------------------	--

GIPUZKOAN	ezagutza (96) % 49,7	erabilera (01) % 30,1	espero zitekeen erabilera (96) % 18
-----------	-------------------------	--------------------------	--

Hego EHn	Ezagutza (96) % 26,5	erabilera (01) % 14,2	espero zitekeen erabilera (96) % 3
----------	-------------------------	--------------------------	---------------------------------------

Idiazabalgo erabilera eskualdeko, herrialdeko eta Hego Euskal Herriko erabilerarekin alderatzen badugu, Idiazabalgo kaleetan jasotako euskararen erabilerak (% 69,4) alde handiz gainditzen dituela Goierriko, Gipuzkoako eta Hego Euskal Herriko erabilerak nabarmen daiteke.

Erabilera erreala eta isotropiakoari erreparatuta, aurretik esan dugun bezala, Idiazabalen alde hori oso apala da (2,4 puntu); gainerakoetan alde handiagoa dela ikus dezakegu espero daitekeen erabileraren eta erabilera errealaren artean. Gogoan izan, halaber, zenbat eta espero daitekeen erabilera maila altuagoa izan, zailagoa dela erabilera errealak azken hau askogatik gainditzea.

6 DATOZEN URTEETARAKO BEGIRA PROSPEKZIOA (2001-2011)

Atal honetan, datozen urteetarako herriko euskaldungoaren bilakaeraren prospekzioa duzue. Prospekzioa SEI Elkarteak sorturiko BEGIRA tresna erabiliz prestatu dugu eta euskararen ezagutzak zein espero daitekeen erabilerak datozen 10 urteetan herrian izango duen bilakaeraren berri ematen digu.

Ezagutzaren bilakaera:

HERRIA	BIZTANLERIA		EUSKALDUNAK		HAZKUNTZAK	
	1991	1996	1991	1996	Bizt.	Eusk.
Idiazabal	2024	1995	1763	1705	-0,29	-0,67

BEGIRA erabiliz, zera kalkulatu dugu: 1991 eta 1996. urteetako erroldetako biztanleria eta euskaldungoaren datuetatik abiatuta, euskaldunen kopuruak teorikoki zein bilakaera jarraituko duen datozen urteetan (91tik 96rako bilakaera berdina jarraituta). Ondorengo taulan dituzue urtez urteko datuak:

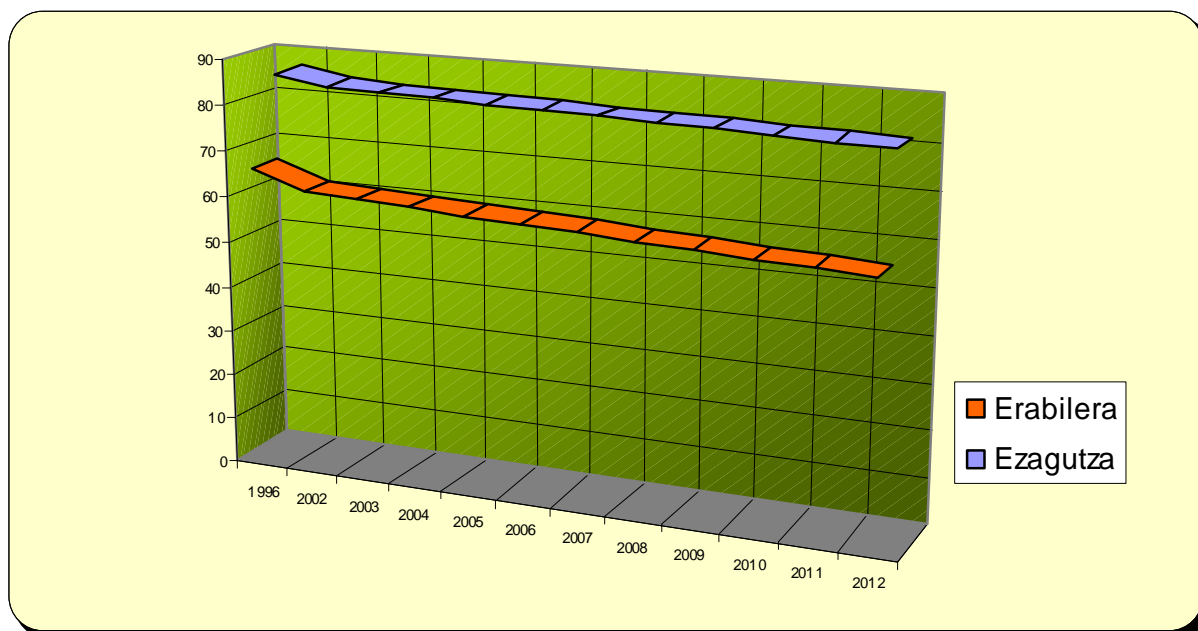
Idiazabal	Euskaldun kopuruaren bilakaera											
	1996	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Euskaldunak	1705	1638	1627	1616	1605	1595	1584	1573	1563	1553	1542	1532
%-a	85,5	83,5	83,2	82,9	82,6	82,3	82	81,7	81,3	81	80,7	80,4

Halaber, ezagutzaren bilakaera honetan oinarrituta ñespero daitekeen erabilerao edo ñerabilera isotropiakoao ere kalkula genezake, *Txillardegiren* eredu matematikoan oinarrituz:

Erabilera isotropikoaren bilakaera:

Idiazabal	Erabilera isotropikoa (estimazioa)											
	1996	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Erabilera (%)	66,8	63	62,4	61,8	61,2	60,7	60,1	59,5	58,9	58,4	57,8	57,3

Ondorengo diagraman duzue Idiazabalen datozen 11 urteetan ezagutzak eta erabilera isotropiakoak izango duten **bilakaeraren prospekzioa**:

* Eskala erreala 0-100 izanik ere, 0-90era egokitu dugu desberdintasunak argiago irudikatze aldera

BEGIRA aplikazioa baliagarria zaigu kasu askotan ditugun datuetatik abiatuta bilakaera zein izango den jakiteko.

Kontuan izan, BEGIRAKo prospekzioa egiteko 1991ko eta 1996ko erroldako datuak erabili ditugula (ez dugu beste aukerarik, 2001eko daturik oraindik ez delako zabaldu). BEGIRAK, ezagutza aldetik urte horietan eman den bilakaera bere horretan mantenduz gero ezagutzak (eta horren arabera erabilera isotropiakoak) zein bilakaera izango duen azaltzen digu. **Kontuan izan 91tik 96ra Idiazabalen euskararen ezagutzak ez duela gora egin; alderantziz, bilakaera negatiboa izan da (ia bi puntu jaitsi da). Eta, hain zuzen, prospekzio honek adierazten diguna da urte horietako bilakaera mantenduta urtez urte zein izango den ezagutza.**

Idiazabalen erabilera erreala erabilera isotropiakoaren oso paretsuan dabilela esan dugu, eta beraz, ezagutzaren eta erabileraren bilakaerak bere horretan jarraitzen badu, prospekzioak erakusten digun erabilera eta aurrera begira Idiazabalen izango den erabilera erreala ere paretsukoa izango dela pentsa liteke.

7 ERANSKINAK

7.1 Txillardegiren eredu matematikoa eta erabilera isotropiakoa

OINARRI TEORIKOAZ ETA KONTZEPTUAREN ESANAHIARI BURUZKO ZENBAIT AZALPEN (laburpen gisa)

Txostenean *despero daitekeen erabilera* bezala izendatu duguna, berez, J.L. Alvarez Enparantza *Txillardegik* garaturiko *erabilera isotropiakoa* da, eta egile beraren Eredu Matematikoan oinarrituriko kontzeptua da. Ondorengo lerrootan kontzeptu honen oinarria, esanahia eta erabilgarritasunari buruzko laburpen bat duzue.

Gaiari buruz informazio osatuagoa nahi duenak jo beza BAT Soziolinguistika aldizkariaren 28. zenbakira (51-68 orr, Xabier Isasi eta Arantxa Iriarteren artikulua, bertatik hartu ditugu laburpen honetan letra etzanean ageri diren testu batzuk). Eredu osoa, berriz, *Txillardegik* eta Xabier Isasik argitaraturiko *Soziolinguistika Matematikoa* liburuan duzue (UEU-EKB, Bilbo; 1994).

Laburpen honetan *Txillardegiren* eredutik zenbait puntu aipatuko ditugu soilik, Kale Erabileraren Neurketa egiteko moduarekin eta Erabilera Isotropiakoa kontzeptuarekin lotura zuzena dutenak, beti ere erabilitako metodologiaren eta kontzeptuen ulermena errazteko xedez.

Abiapuntua: ukipen egoera

Hasteko, kontuan izan behar dugu gurea hizkuntza ukipen egoera bat dela (gure kasuan, gizarte berean bi hizkuntza):

Txillardegik garatutako eredu matematikotik alderdi bat besterik ez dugu hartu. Hizkuntzen arteko ukipen egoerari aplikatuko diogu. Egoera horretan, esan dugunez, B hizkuntzako hiztun elebakar multzo esanguratsurik ez dago, hiztun guztiak A hizkuntzaren jabe diren bitartean, haien arteko batzuk B hizkuntza jakin eta erabiltzeko moduan daude.

(gure kasuan B euskara litzateke eta A gaztelania edo frantsesa).

Elebidunen aldetik B hizkuntzaren erabilera gertaera estokastiko gisa definitu dugu. Azken buru, ez dugu ezagutzen alde aurretik zein den elebidunen portaera linguistikoa. Biztanle bakoitzak eta guztien artean momentu jakinetan hizkuntza harremanen bat gerta daitekeela suposatzen badugu, orduan B hizkuntzaren erabilera maila elebidunen proportzioaren funtzio zuzena izaten da.

Hortaz, kontuan izan behar dugu, batetik **ukipen egoeran gaudela** eta gainera, gure kasuan, euskara dakiten guztiek dakitela gaztelania edo frantsesa. Ondorioz, euskara egoera jakin batzuetan erabili ahal izango da, eta egoera horien zenbatekoa B hizkuntzaren hiztunen (alegia, euskaldunen) proportzioaren arabera izango da. Gogoan izan **erabiltzeko aukeraz** ari garela,

aukera potentzialaz, gero beste gauza bat da zer hizkuntza jokaera duten elebidun horiek, baina aukerak zenbat izango diren kalkula dezakegu.

Probabilitatea:

Zein da B hizkuntzako 2 hiztunen arteko elkarrizketa bat gertatzeko probabilitatea?

$$PR_{BB} = e_B \cdot e_B = e_B^2 \quad \text{Non, } e_B \text{ euskal hiztunen proportzioa den (0tik 1era)}$$

Demagun, adibidez, %55a euskalduna den herri batean garel. Bertako bi biztanle (edozein) kalean elkartzan badira, zenbatekoa da biak euskaldunak izateko probabilitatea?

$$PR_2 = 0,55 \cdot 0,55 = 0,302 \text{ edota } \% 30,2$$

Baina, noski, kalean ematen diren elkarrizketak ez dira beti bi pertsonen artekoak izaten: bikoteen, hirukoteen, laukoteen eta hiztun talde handiagoen arteko elkarrizketak ere eman daitezke. Eta zenbatekoa da hirukote bat kalean elkartuta elkarrizketa euskaraz izateko probabilitatea, alegia; zenbatekoa da hiru hiztun horiek euskaldunak izateko probabilitatea? (lehenago adibide bera erabiliz);

$$PR_3 = 0,55 \cdot 0,55 \cdot 0,55 = 0,166 \quad \text{alegia } \% 16,6$$

Eta hirukotea izan beharrean, laukotea bada, probabilitatea oraindik eta gehiago gutxitzen da:

$$PR_4 = 0,55 \cdot 0,55 \cdot 0,55 \cdot 0,55 = 0,091 \quad ; \% 9,1$$

Eta probabilitatea gero eta txikiagoa da taldea handitu ahala. *Txillardegiren* hitzetan: *õtalde handietan (n = 4, 5, 6, ...), B hizkuntzaren erabilerak erritmo esponontzial batean egiten du ihesö.* Eta errealitatean zenbateko taldetan ematen dira elkarrizketak? Orain arte Euskal Herri mailan egindako Kale Erabilera Neurketen informazioa erabil dezagun horretarako:

Bikote, hirukote eta laukoteen proportzioa:

EKBk 1993 eta 1997ko neurraldietan solaskide kopurua behatu zuen. Hau da, behatutako elkar hizketak bikoteetan, hirukoteetan, laukoteetan, boskoteetan edo talde handiagoetan gertatzen zirenen arabera, bikote, hirukote, laukote, boskote, í kopuruak zenbatu eta haien artean zeintzuk egiten zuten euskaraz zehaztu ere.

Bi neurketaldi horietan solaskide kopuruaz, guk w_i pisu estatistikoak deitutakoaz, jasotako datuetatik abiatu, laukoteetara mugatu dugu hiztun taldeen tamainaren eragina eta w_2 , w_3 eta w_4 pisu estatistikoak balio finkotzat jo. Horrela, batenaz beste bikote, hirukote eta laukoteen pisuak ondorengoak finkatu ditugu:

$$\begin{aligned} w_2 &= 0.5488 \\ w_3 &= 0.2862 \\ w_4 &= 0.1650 \end{aligned}$$

Beraz, kalean behatutakotik ondorioztatu dugu lau hiztunetik gorako taldeen arteko elkarrizketak oso gutxitan gertatzen direla (talde handiagoetan normalki ez da elkarrizketa bakarra egoten, gehiago baizik). Bestalde, orain badakigu bikote, hirukote eta laukoteen pisua zenbatekoa den eta proportzio hori gure kalkuluetan finkotzat hartuko dugu.

Horrela ba, probabilitate mailan, euskarazko elkarrizketak gerta daitezen dagoen aukera (berriz ere e_B herriko euskaldunen proportzioa izanik) hau izango da:

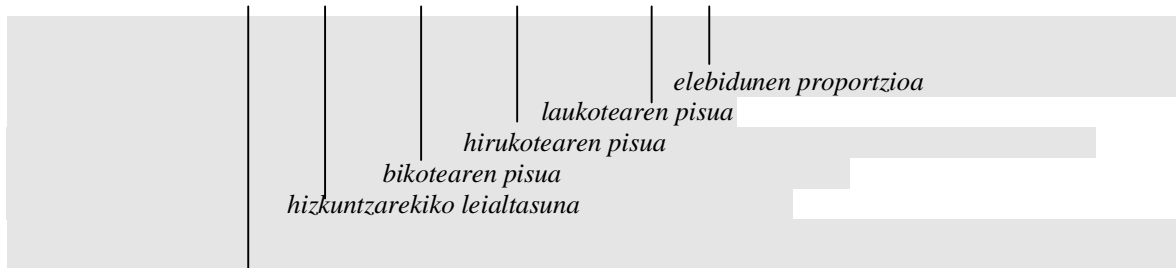
$$PR_B = w_2 e_x^2 + w_3 e_x^3 + w_4 e_x^4$$

Baina, noski, gogoan izan hasieran aipatu duguna: **ukipen egoeran gaudela** eta gainera, gure kasuan, euskara dakiten guztiek dakitela gaztelania edo frantsesa. Ondorioz, *Txillardegik dioskunez: òB óren erabilera eman dadin erabat beharrezkoa den baldintza bakarra da elebidunak, horretara beharturik ez egon arren, leialtasunez, beraien artean B erabiltzen jarraitzea (lasai-lasai erabil baitezakete A beraien artean ere)ö.*

Orain arteko urratsetan, elebidunen proportzio jakin bat izanik, hiztunen artean euskarazko elkarrizketak eman daitezen zenbat aukera ditugun kalkulatu dugu. Baina, jakina, mila arrazoi ezberdin tarteko, gerta daiteke euskaldunen arteko elkarrizketak erdaraz izatea. Beharrezko ez izanik ere euskaraz egite hori *Txillardegik* hizkuntza leialtasun bezala izendatu du (m_B).

Erabilera maila hiru osagaien funtzio zuzena izango litzateke, elebidunen proportzioa (e_x), mintzakide taldearen tamaina edo solaskide kopurua erabilera askean (w_i) eta hizkuntza gutxiagotuarekiko leialtasuna (m_B). Horrela, erabilera maila kalkulatzeko formula ondorengoa izango litzateke.

$$P_B = m_B (w_2 e_x^2 + w_3 e_x^3 + w_4 e_x^4)$$

Hizkuntza gutxiagotuaren erabilera maila isotropiakoa

Formula honetatik abiatuta, erabilera isotropiakoa (edo espero daitekeena) kalkulatzeko $m=1$ dela suposatuko dugu, alegia, euskara dakitenen arteko elkarrizketak ematen direnean beti euskaraz direla eta egoera isotropiakoa dela. Formula, hortaz:

$$P_B = w_2 e_x^2 + w_3 e_x^3 + w_4 e_x^4$$

Azken oharrak: ISOTROPIA / ANISOTROPIA eta KONPAKTAZIOA:

Probabilitateak kalkulatzeko garaian, B hizkuntzaren ageriko erabilera zorizko gertaeratzat jo dugu. Nonahi eta noiznahi ager daitekeen jazoera dela esan nahi dugu. Gure eredia eredu estokastikoa dela esaterakoan, B hizkuntzaren erabilerari buruzko aurriritzi guztiak baztertzen ditugula esan gura dugu, zuzenak zein okerrak, ez dugu aurriritzi bakar bat onartzen. Esaten dugu, B hizkuntzaren erabilera, elebidunak tarteko direlarik, gertaera probablea dela, besterik ez. Orokorrean, kontrako frogatu ezean, gizartea linguistikoki **isotropiako** da; B hizkuntzaren erabilera, printzipioz, elebidunen proportzioaren funtzio zuzena da.

Orain arteko urratsetan gizarteko egoera isotropiakotzat hartu dugu, hortaz: alegia, suposatu dugu edozein hiztunek beste edozeinekin hitz egiteko probabilitatea duela.

Dena den, J.L. Alvarez Enparantzak eta X. Isasik egindako azterketetan ikusi da herri askotan hori ez dela horrela. Neurketak eginda, kasu batzuetan m-ren balioa 1 baino handiagoa lortzen zen neurketaren emaitza errealak gorago azaldu dugun formularen sartuta, eta hori estadistikoki onartezina da (leialtasuna %100ekoa baino handiagoa izatea suposatuko luke). Txillardegiren hitzetan ðNeurketen emaitzak (mota guztietako herrietan behin eta berriz errepikatuak) soilik uler zitezkeen A hizkuntzako elebakarren kopuru handi bat hiztun elebidunekin harremanetan ez zegoela suposatuz. A hizkuntzako elebakarren isolamentu linguistiko honek B hizkuntzaren erabilera hobetzen du.

ðHorrek behartu gintuen isotropia linguistikoaren hipotesia alde batera uztera. **Euskal Herrian ez da isotropia hori ematen**

Horrek esan nahi du nolabait gure herrietan bi sare edo komunitate ezberdin daudela (euskarazkoa eta erdarazkoa) eta bateko zein besteko kideen artean harremanak izateko aukera ez dela estatistikoki askea, ausazkoa, guk hasieran suposatu dugun bezala. Beste modu batean esanda, hiztun bakoitzak bere sareko kideekin maizago ditugula harremanak beste sarekoekin baino.

Errealitate honetaz jabetzeak eraman zituen J.L. Alvarez Enparantza eta X. Isasi eredu matematikoaren garapenean urrats berriak ematera. Besteak beste, ðgizarteratze tasa (g) kontzeptua erabili dute, aipatu bi sareen arteko integrazio maila deskribatzeko.

Gorago esan bezala, neurketen emaitzetako bat izan da ohartzea badagoela A hizkuntzako elebakarren proportzio bat ez duena elebidunekin harremanik izaten. $g=0$ izango da inolako harremanik ez dagoenean (alegia, erdaldunen eta euskaldunen sareak bata besteagandik erabat berezita bizi direnean, harremanik gabe) eta $g=1$ izango da herriko A elebakar guztiak elebidunen sarean erabat integratuta dauden kasuetan (kasu honetan sare bakarrean leudeke guztiak, elebakarrak eta elebidunak).

Pentsatuko duzueenez, kasu errealik gehienak mutur batean zein bestean baino, bien artean kokatzen dira. Horrela, hemen aipatu ditugunez gain beste formula batzuk ere erabilia, kaleko erabilera neurtuta Txillardegiren eredia iristen da komunitate baten leialtasuna (m) eta gizarteratze tasa (g) zehaztera. Azken honek, nolabait Txepetx-ek definituriko euskaldungoaren konpaktazioa kontzeptuaren antzeko zerbait adierazten digu.

Dena den, Kale Erabileraren neurketa egin dugun honetan leialtasun eta konpaktazio kalkulurik egin ez dugunez, oraingoan kontzeptu hauen aipamena baino ez dugu egin nahi, interesa duen oro hasieran aipatu iturrietara jotzera gonbidatuz.

Ikusi dugu, hortaz, nola kalkula daitekeen **erabilera isotropiakoa** herri batean euskaldunen proportzioa zenbatekoa den jakinda. Gerora ikusi dugu nola praktikan Euskal Herrian ez den egoera isotropiakoa ematen, eta **gizarteratze tasa** ere kontuan hartu behar dugun.

Dena den, erabilera isotropiakoa oso erabilgarria zaigu, herrian neurtu dugun erabilera errearen emaitzak altuak edo baxuak diren baloratu ahal izateko erreferentzia teoriko bat ematen digulako. Eta, horretarako ere erabili dugu guk erabilera isotropiakoa txosten honetan.

2002ko urtarrilean

SEI elkarte

Ikerketa eta Neurketa taldea

7.2 Neurketa arauak eta oharrak

Zer neurtu behar da?

Kalean, eta **kalean soilik dabilen jendearen** arteko hizkuntz erabilpena. **Leku itxiak** beraz (tabernak, dendak, kiroldegiak, etxeak, lantegiak, garraioak, edonolako lokalak,...), **neurketa honetatik kanpo geratzen dira**.

Neurketa, ez inkesta:

Kalean goazela jendeari ez zaio galdetu behar normalean zein hizkuntza hitz egiten duen edo une horretan zein hizkuntzaz ari den mintzatzen. Ez **galdetu, entzun** egin behar dugu eta entzuten dugun hizkuntza jaso taulan, jendeari ezer esan gabe. Gure helburua kaleko hizkuntza errealitatea bere horretan jasotzea da, ahalik eta modurik objektiboenean kalean doazenek ez dute jakin behar neurketa egiten ari garenik.

Ibilbidea:

Neurketa egiteko **ibilbide jakin bat** egongo da finkaturik aldezturik (SEIko teknikariek Udalekoekin adostua). Ibilbidea herriko kalerik jendetsuenek osatuko dute, normalean erdigunean (erdigunea zentzu zabalean ulertuta). Ibilbideak inguru ezberdinak zeharkatzea komeni da: erosketakaleak, poteo kaleak, haur jolas-lekuak, pasealeku eta parkeak, etab. Ibilbideak hasi eta bukatu leku berean egin behar du eta **neurtzaileak behar hainbat aldiz egingo du ibilbidea**, neurraldi bakoitzak irauten dituen bi ordu horietan.

Neurtzaile bakoitza bere ibilbidean paseatzen ibiliko da. Ez dago arazorik noizbehinka eserlekuren batean eserita neurketa egiteko, eta batzuetan gainera, disimulatzeko beharrezkoa ere izango da. Baina eserita denbora gehiegi ematea ere ez da komeni. Izan ere, helburua neurketa ibilbide guztian zehar egitea da (gainera, plaza edo antzerakoetan ez bada, eserita egonda jende gutxiago neurtuko dugu).

Datuak nola jaso:

Datuak idazteko honekin batera doan eredu erabiliko duzue, eta han ageri den moduan idaztea komeni da, hots, neurtutako lagun bakoitzeko makilatxo bat jarritz.

Hiru motatako fitxak daude; **eta neurraldi bakoitzean dagokiona erabili behar da (arduradunak adieraziko dizue zein)**. **Fitxa bakoitzean hiru datu hartzen dira kontuan:** (Lehenengo bi datuak hiru fitxetan errepikatzen dira).

1. Adin taldea: haurrak (14 urte bitartean), gazteak (15-24 urte), helduak (25-64 urte) eta zaharrak (65 urtetik gorakoak). Jendeak zein adin izango duen sumatzea neurtzaileen egitekoa izango da, eta gutxi gorabehera egin beharrezkoa da.

2. Hizkuntza: euskara edo erdara (gaztelania).

3. Fitxaren arabera:

- Talde tamainaren arabera fitxan **taldearen tamaina** hartzen da kontutan, hau da, bikote, hirukote, laukote, boskote ala talde handiagoetan dabilen jendea.

- Generoaren arabera fitxan **generoa** aztertzen da.

- **Haurren presentziaren** araberako fitxan, mintzakideen artean haurrik badagoen aztertzen da.
- Horretaz gain, bada laugarren fitxa bat **õbakarrizketakö** jasotzeko erabiliko duguna.

Adibideak:

Neurketa nola egiten den azaltzeko **bi adibide** jarriko ditugu:

1.- Bi haur (bi neska) badoaz euskaraz hitz egiten

- Talde tamainaren araberako fitxan: bikoteei dagokien tartean eta euskarazko zutabeen haurren atalean bi makilatxo jarri.
- Generoaren araberako fitxan: Emakumezkoiei dagokien tartean eta euskarazko zutabeen haurren atalean bi makilatxo jarri.
- Haurren presentziaren fitxan: õhaurren presentzia baiö tartean, õhaurren arteko elkarrizketaö kategorian euskarazko zutabeen bi makilatxo jarri.

2.- Senar emazteak 5 urteko alabarekin eta 16 urteko semearekin badoaz eta erdaraz hitz egiten ari dira:

- Talde tamainaren araberako fitxan: **laukoteei** dagokien tartean eta **erdarazko** zutabeen **helduen** atalean bi makilatxo jarri, **haurren** atalean bat eta **gazteen** atalean beste bat.
- Generoaren araberako fitxan: **Emakumezkoiei** dagokien tartean eta **erdarazko** zutabeen **haurren** atalean makilatxo bat jarri eta beste bat **helduenean**. **Gizonezkoen** tartean **gazteen** atalean ere makilatxo bat eta azkena **helduenean**.

- Haurren presentziaren fitxan:

a).- Zuzenean amak alabari hitz egiten badio, **bi** makilatxo jarriko ditugu (**BESTE BIAK KONTUAN HARTU GABE**). **õHaurren presentzia baiö** tartean, **õhaur/nagusi/haur** arteko **elkarrizketaö** kategorian eta **erdarazko** zutabeen **helduen** atalean makilatxo bat, **haurren** atalean beste bat.

b).-Zuzenean amak semeari (edo aitari; alegia, haurrari **zuzenean ez**) hitz egiten badio, **lau** makilatxo jarriko ditugu. **õHaurren presentzia baiö** tartean, **õnagusien arteko elkarrizketa** (haurrak ez dira mintzakide)ö kategorian eta **erdarazko** zutabeen **helduen** atalean bi makilatxo jarri, **haurren** atalean bat eta **gazteen** atalean beste bat.

Azalpena merezi duen puntua da hau : lau lagun elkarrekin doazenean **normalean bat entzungo** dugu hizketan eta beste hirurak entzule izango dira (arreta gehiago edo gutxiago jarriaz, guri hori ez zaigu axola). Kasu horretan **guk fitxan lau lagun entzun dugula jarriko dugu**, hau da, lau makilatxo, hizketan zihoan bakar horren hizkuntzan.

- Laugarren fitxa, **õbakarrizketakö** neurtzen dituen fitxa, **hiru neurralditan neurtuko da**. Bertan bi aukera ditugu: eskuko telefonoz hitz egiten ari direnak eta bestelakoak (animaliekin, atarietako interfonoz, etab.) Fitxa horretan, jakina, elkarrizketa bakoitzeko marratxo bakarra egingo dugu, mintzakide bakarra entzun (eta ikusiko) baitugu.

Beste ohar batzuk:

- Entzuten den guztia apuntatu behar da. Hau da, ibilbidean zehar norbait birritan entzun arren, birritan jasoko da bere erabilera. Hala eta guztiz ere, ezingo dugu behin eta berriz jende berberaren itzulingeruan ibili, beti datu bera jasoaz (Erreferentzia moduan, 2000 biztanletik beherako herrietan pertsona bera —**neurraldi eta elkarrizketa berean**— ez dugu bi bider baino gehiagotan neurtuko; 2000-5000 biztanleko herrietan lau bider baino gehiagotan ez; 5000tik gorakoetan bost bider baino gehiagotan ez).
- Neurtzaileekin hitz egiten dutenei ez zaie neurtuko.
- **Dudazko kasuak ez jaso**, hau da, entzundako hizkuntza zein den ziur ez dakigunean, jaso gabe utzi.
- Hegoaldean euskaraz edo gaztelaniaz ari ez diren beste hiztun guztiak ez apuntatu. Iparraldean euskaraz eta frantsesez ari direnak soilik izango dira neurtuak. Hala eta guztiz ere, Ermua bezalako herrietan galizieraz ere entzun ohi da. Hiztunak herrikoak bertakoak izatea posible den kasu horietan kontutan hartu behar dira eta erdarazko zutabean apuntatu.
- **Inoiz ez dugu galderarik egingo, ez galdetu ezer** : ez zein adin duen, ez zein hizkuntza erabili ohi duen, ez une horretan zein hizkuntzaz ari den mintzatzen... Ez da ezer galdetu behar, ez baikara inkesta bat egiten ari ; gurea neurketa denez, entzundakoa jaso behar dugu.

Azken oharrak:

Euskara gutxi entzutea gogorra izan arren, **beti egia jarri**. Euskaltzaleon joera psikologikoa izaten da errealitateak adierazten duena baino euskara gehiago aditu nahi izatea. Alferrrik gabiltza ordea, geure buruak engainatzen: azterketa hau **euskararen egoera ezagutzeko tresna oso garrantzitsua** da eta errealitatea egiazki nolakoa den jakitea interesatzen zaigu. Honetan, mesedez, zorrotzak izan. Taberna, denda eta bestelako leku itxien barnealdeetan neurtzerik ez dagoen arren, **haien sarrera-irteeretan bai**. Hori oso kontutan hartzekoa izan daiteke euria eginez gero batez ere. Bukatzeko, esan, garrantzitsua dela neurketa egun zehatzak noiz izango diren ez iragartzea, bestela gerta daiteke euskaldunek euskara ohizkoa baino gehiago erabiltzea, eta normala den egoeraz bestelako datuak jasotzea.

7.3 Fitxak

7.4 Emaidza orokorrak